

PAPER DETAILS

TITLE: MODERN SAHA TÜRK SIIRININ KURUCUSU A. E. KULAKOVSKIY VE ONUN ELESTİREL
ESERİ "NEHRİN HEDİYELERİ"

AUTHORS: Muvaffak DURANLI

PAGES: 55-65

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/406298>

MODERN SAHA TÜRK ŞİİRİNİN KURUCUSU A. E. KULAKOVSKIY VE ONUN ELEŞTİREL ESERİ “NEHRİN HEDİYELERİ”

**A. E. Kulakovskij, The Founder of Modern Sakha Poetry and His Critical Product is
"Gifts of The River"**

*Muvaffak DURANLI**

Özet

Aleksey Eliseeviç Kulakovskiy Saha şairi, bilim adamı- yazar ve Saha edebiyatının kurucusudur. Yaklaşık çeyrek yüzyıl Saha Cumhuriyeti’nde dolaşan yazar Saha Türklerinin tarihini, ekonomisini ve yasal statülerini incelemiştir. 1909 yılında yazılan “Baay Bayanay” şiiri, Saha Türkçesindeki ilk edebi çalışmadır. A. E. Kulakovskiy’in 1909 yılında yazdığı “Nehrin Armağanları” adlı anlatı şiirinde bölgenin tarihi, zamanın sosyal fenomeni hakkında şairin görüşleri yer almaktadır. Şiirde tasvirlerde yoğunlaşan şairin sembolik ifadeleri, kendi topraklarına duyduğu sevgi, Sibiry doğasının büyüleyici güzellikleri vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lena, Nehir, Altın, Sibiry.

Abstract

Alexey Eliseevich Kulakovsky, the Sakha poet, scientific-educator, the founder of the written Sakha literature. About a quarter of a century travelled across Sakha republic, studying history, economic and a legal status of Sakha Turks. In 1900 has written a song " Baay Bayanay " - the first literary work in the Yakut language. A.E.Kulakovsky’s poem " Gifts of the river ", written in 1909, concludes in itself reflections of the poet about social phenomena of time, about history of native territory. And these philosophical ideas, symbolical images, are penetrated with light love to the native land, pride of majestic beauty of the nature of Siberia.

Key Words: Lena, River, Gold, Sibir.

Saha (Yakut) halk edebiyatı, uzun bir zaman dilimi içinde kendi öz kaynaklarıyla beslenmiş, eski inançların izlerini günümüze kadar taşımıştır. Saha Türkleri, yaşadıkları toprakların Çarlık Rusya’sına katılmasıyla birlikte doğal olarak hızlı bir değişim yaşamak durumunda kalmışlardır. Bu değişim süreci içinde Saha Türkleri bir süre sonra kağıda yazılan işaretlerle de tanışmış ve geçmişlerinde egemen olan sözlü anlatım ürünlerini zaman içinde kaydetmeye başlamışlardır. Belirli bir süre Saha Türk toplumunda yazı ve söz yan yana yaşamını sürdürmeye devam ettiyse de bir süre sonra yazının düşünceleri daha geniş kitlelere ulaştırmada sözden daha etkili olduğu görülmüştür.

Kültürlerini korumak için kaydetmenin gerekli olduğunu anlayan Saha aydınları geleneksel anlatımlarını kaydetmeye başlamakla kalmamış aynı zamanda sözlü anlatım sanatlarından hareketle çağdaş sanatlar içinde yer alma savaşımına girmişlerdir.

Elbette onların ilk olarak tanıştıkları, yazıyı aktif olarak kullanan kültürel yapı Rus kültürü, tanıdıkları şair ve yazarlar Rus sanatçılarıydı. Saha Türklerinin modern edebiyatlarının oluşumunda bu yazarlardan etkilenmemeleri mümkün değildi. Bu Rus sanatçılar arasında ilk sırada A. S. Puşkin, M. Yu. Lermantov gibi şairler, L. N. Tolstoy, F. Dostoyevskiy, N. Gogol gibi klasik Rus yazarları yer alıyordu.

* Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

Sanatlarıyla dünya edebiyatı içinde belirgin bir yer alan bu yazar ve şairler, Saha sanatçı ve aydınlarının çağdaş sanat eğilimlerinde oldukça etkili olmuşlardır.

Saha Türklerinin modern şiir alanında ürün veren şairleri arasında ilk sırada Aleksey Eliseeviç Kulakovskiy'in adı geçmektedir.

A. E. Kulakovskiy'in yaşadığı dönemde aydın, sanatçı, şair, yazar ve bilim adamı olma sorumluluğunu taşımak durumundaydı. Gerek ülkemizde gerekse dünya üzerindeki pek çok toplumda geçmişte şairin ana görevi sadece şiir yazmakla sınırlı olmamış. Şairler içinde bulundukları toplumun gelişmesi adına pek çok işlevi bünyelerinde toplamak zorunda kalmışlardır.

A. E. Kulakovskiy'in kişiliğinde farklı alanlarda çalışma yükümlülüğünü belirgin bir biçimde yansıtmaktadır. Şair sadece şiiriyle değil, aynı zamanda bilim alanında yaptığı çalışmalarla da halkının kültürüne hizmette bulunmuştur. Bu çalışmalar arasında ilk sırada araştırmacının 1923'te Yakutsk'ta yayınlanan "Materialı dlya izuçeniya verovaniy yakutov" (Yakutların İnançları İncelemek İçin Materyaller) adlı çalışması sayılabilir. Onun şiire, sanata ve halk bilimi alanındaki çalışmalara getirdiği yenilikçi bakış açısı, ancak onun ölümünden sonra yeterince değerlendirilebildiğini söylemek gerekir.

1877 yılında şimdi Alekseyev rayonu olarak bilinen Boturus ulusu Dördüncü Jehsogon nasleğinde doğan Aleksey Eliseeviç Kulakovskiy 1926 yılında Moskova'da ölmüş bir Saha şairidir. Kaynaklar A. E. Kulakovskiy'i nitelendirirken onu şair, bilim adamı, eğitimci ve en önemlisi çağdaş Saha edebiyatının kurucusu olarak tanımlamaktadırlar. Kırk dokuz yaşında vefat eden Kulakovskiy'in hayattayken az sayıda bilimsel eseri yayınlanmıştır.

Kulakovskiy'in modern Saha edebiyatının kurucusu olarak görülmesinin temel nedeni, şairin 1900 yılında kaleme aldığı "anlatı şiir", o güne değin yazılmış ilk telif eser olarak kaynaklara geçmiştir. Şiir edebiyat dünyasında hem Rusça "Zaklinanie Bayanaya" adı hem de Saha Türkçesindeki "Bayanay Algiha" (Bayanay'a Hayır Dua)¹ adıyla da bilinmektedir. Bu şiir Saha Türkçesinde yazılmasının ötesinde şairin beslendiği kaynağı göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bayanay, Saha inanç sistemi içinde ormanın koruyucu ruhunu temsil etmektedir. Efsanelerde bu koruyucu ruh, "Baay- Bayanay", "Baay-Barılaah" adlarıyla da anılmaktadır. Bu, aynı zamanda avcının koruyucu ruhu olarak tanımlanmaktadır, onun oğulları ve kızları olduğu, avcıya yardımcı olduğu inancı Saha Türklerinin inanç sistemi içinde yaygındır.²

Saha halk edebiyatı alanında yetkin çalışmalarla tanınan G. U. Ergis, "Yakut folkloristlerinin ilk adımları" başlığı altında S. A. Novgorodov, G. V. Ksenofontov, P. A. Oyunskiy, G. A. Popov ve A. A. Popov gibi diğer araştırmacıların yanı sıra A. E. Kulakovskiy'inin de adını anmakta ve onu "... Yakutların mitolojisi, atasözleri üzerine çalışmalar hazırladığını"³ belirtmektedir.

1900 yılından 1924 yılına oldukça üretken olan A. E. Kulakovskiy'in şiir sanatı alanında verdiği arasında "Portreti yakutok" (Yakut Kadınlarının Şarkıları) (1904), "Pesnya stoletney staruhi" (Yüz yaşındaki Yaşlı Kadının Şarkısı) (1906), "Skupoy bogaç" (Cimri Bey) (1907), "Son şamana" (Şamanın Rüyası) (1910), "Pesnya pyanogo burjuya" (Sarhoş Burjuvanın Şarkısı) (1915), "Gorodskaya devuşka" (Şehirli Kız) (1916), "Vodka" (1916), "Nastuplenie leta" (Yazın Gelişi) (1924), Samolyot" (Uçak) (1924) ve "Rasskaz starika" (Yaşlı Adamın Hikayesi) (1924) ilk akla gelenlerdir. Bu çalışmaların bir kısmı Rus ve Batı literatüründe poyema, poem adı verilen anlatı şiir türündeki eserlerden oluşmaktadır.

¹ Bu makaledeki inceleme şiirin Rusça metni üzerinde oluşturulmuştur. Şiirin Saha Türkçesi metnine ulaşamadığımızı belirtmek isterim.

² G. V. Ksenofontov, *Elleyada*, Moskova, 1977, s. 236.

³ G. U. Ergis, *Oçerki po yakutskomu fol'kloru*, Moskova, Nauka, 1974, s. 58.

Şairin yukarıda verdiğimiz yayın tarihlerinden de anlaşılacağı gibi, onun yaşadığı dönemi iki bölüm halinde değerlendirmek gereklidir. Birinci dönem Çarlık Rusya’sı ve ikinci dönem 1917 sonrasının Sibiry’a ya yansıyan dönemidir.

Şair birinci dönem için şanslı sayılabilecek bir konumdadır. En başta A. E. Kulakovskiy varlıklı sayılabilecek bir Saha Türk ailenin çocuğu olarak doğmuş ve bu sayede eğitim alabilme imkanına sahip olmuştur. Şairin hayatında şanslı sayılabilecek diğer bir yön de onun yaşadığı birinci dönem başta Saha Cumhuriyeti olmak üzere Sibiry’da “Halkçı” (Narodnik) hareketin büyük ivme kazandığı dönem olmasındandır. Narodnik adı verilen akım, her halkın bilinçli sanatçıların yetiştirilmesinde ve Çarlık içinde özgürlük hareketinin yoğunlaşmasına neden olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu hareketin pek çok temsilcisinin Sibiry’a sürgüne gönderilmesi bölgedeki aydınların gelişmesine de katkıda bulunmuş, Çarlığın sürgün politikası aydınları cezalandırırken bölgedeki halkları ödüllendirmiştir.

Kulakovskiy’in hayatındaki ikinci dönem, bölgede Sovyet iktidarının kurulması, Komünist Partinin hayatın her aşamasında etkin olduğu dönem elbette şairi de etkilemiştir. Fakat Partinin aldığı bütün kararların A. E. Kulakovskiy’in ölümünden sonra alınmış olması ilk planda sevindirici olarak algılanabilir.

Fakat Saha edebiyatının kurucusu olarak kabul edilen A. E. Kulakovskiy gibi bir şairin ölümünden sonra yasaklanması gerek şair gerekse toplum adına kabul edilmesi güç bir kavramdır.

Parti tarafından alınan yasaklama kararları elbette sadece A. E. Kulakovskiy’in adı zikredilerek alınmamıştır. Bu kararlar Kulakovskiy’in yanı sıra Anempodist İvanoviç Sofronov (1886- 1935), Nikolay Denisoviç Neustroev (1895- 1929) gibi dönemin aydın ve yazarlarını da yargılama amacı taşımıştır.

Yukarıda adı geçen aydınlardan Anempodist İvanoviç Sofronov gerek şiirleri gerekse tiyatro eserleriyle ünlenmiş bir dramaturgdur. Yazarın çok bilinen oyunları arasında “Bedniy Yakov” (Zavallı Yakov), “Lyubov” (Aşk), “Tina jizni” (Hayatın Bataklığı), “Mançarı”, “Obrusevşiy” (Ruslaşmış) , “Spotknuvşiy sya ne popravitsya” (Hata Düzeltilemiyor) yer almaktadır.

Nikolay Denisoviç Neustroev ise yetenekli bir komedi yazarı olarak tanınmaktadır. Onun komedi eserlerinden “Golova Kukaki” (Kukaka’nın Kafası), “Pospeşivşiy” (Acele Eden), “Zloy Duh” (Kötü Ruh), “Zamorojennaya Prostokvaşa” (Donmuş Yoğurt) Saha Türklerinin tiyatro sahnelerine defalarca sahnelenmiştir.

O günkü adıyla, Yakut Komünist Partisi Bölge Komite Bürosu’nun başta A. E. Kulakovskiy olmak üzere kendisine muhalif olarak gördüğü aydınlar için aldığı ilk karar 1 Mart 1943 tarihliidir. Bu karar, “Milliyetçi” olarak tanımlanan A. E. Kulakovskiy’in eserlerinin incelenmesini ve yayınlanmasını yasaklama niteliği taşımaktadır.

16 Ekim 1944 tarihli ikinci karar, resmi olarak Kulakovskiy’in yaratıcılığının halkına geri verilmesi kararıdır, yani bir önceki yasaklamanın genel anlamda durdurulduğunu belirtmektedir.

Yakın tarihli sayılabilecek, yaklaşık sekiz yıl sonra (6 Şubat 1952), üçüncü kararla özel bir emirle Kulakovskiy’in eserleri yasaklanmaktadır.

16 Şubat 1962 dördüncü kararda, Kulakovskiy Saha Türk edebiyatının kurucusu olarak tanınmakta ve üzerindeki yasaklamalar kalkmaktadır.

Ülkemiz literatürüne de giren “Perestroyka”, “Glasnost” terimleriyle özdeşleşen dönemde verilen 10 Mayıs 1989 son kararda ise A. E. Kulakovskiy’le ilgili olarak bütün sınırlamalar kaldırılmaktadır.

Bu son karar öncesinde şairin doğumunun yüzüncü yılı olan 1977’de yine ateşli tartışmalar olduğu görülmektedir. O günlerdeki bu tartışmalar, Komünist Partisi Bölge Komitesi İdeoloji Sekreteri olan Yu. N. Prokopyev tarafından körüklenmiştir.

Araştırmacılar A. E. Kulakovskiy’in eserleri ve kişiliği çevresinde çıkan bu tartışmaların başlıca nedeni olarak A. A. İvanov- Kyunde’nin 1926 yılında “Sotsialističeskaya Yakutiya” gazetesinde yayınlanan “Fatalizm, mistisizm i simvolizm v proizvedeniyah yakutskih pisateley” (Yakut Yazarlarının Eserlerinde Fatalizm, Mistisizm ve Sembolizm) yazısını görmekte-dirler⁴.

A. A. İvanov- Kyunde kimdir ve onun bu yazısı Kulakovskiy’e karşı bir düşmanlık mı içermekteydi? Sorularına ayrıntılı bir cevap vermek mümkün değildir. Ansiklopedik bilgilerden Aleksey Andreeviç İvanov- Kyunde’nin 1898- 1934 yılları arasında yaşamış bir Saha yazarı olduğu öğrenilmektedir. Suntar ulusu Kutana nasleğinde doğan yazar İrkutsk öğretmen okulunu bitirdikten sonra dönemin siyasi olaylarına karışmış, 1917’de Yakutsk’a gelerek öğretmenlik yapmış ve bu dönemde “Marba”, “Zloveşçaya Lyaguška”, “Doromonovi”, “Kartejniki” gibi eserlerde Saha Türklerinin eski hayat tarzlarındaki olumsuzlukları işlemiştir. Onun “Kıym” (Kıvılcım) dergisinde sorumlu redaktör olarak çalıştığı, daha sonra P. A. Oyunskiy ve A. İ. Sofronov’la birlikte alfabe komisyonunda yer aldığı bilinmektedir.

1999 yılında Yakut Devlet Üniversitesi’nden Tamara Petrovna Samsonova’nın hazırladığı “Tvorčestvo A. A. İvanova- Kyunde” adlı tez, aynı araştırmacı tarafından 2004 yılında “Hudojestvennyy mir A. A. İvanova- Kyunde” adıyla Yakutsk’ta 176 sayfa olarak yayınlanmıştır.

Kaynaklarda İvanov’un Kulakovskiy’e düşmanca yaklaşımını ortaya koyan bir ifadeye rastlanmamaktadır, belki bu yazının temelinde iki yazar arasında kişisel bir sürtüşme de yer almış olabilir.

P. A. Oyunskiy ise *Aymnılar* adlı çalışmasının yedinci cildinde küçük bir açıklama vermektedir. Bu açıklamadan Oyunskiy’in Kulakovskiy tarafından Saha şiiriyle ilgili olarak ileri sürülen fikirlere katılmadığı anlaşılmakta ve araştırmacı, “Yakutça bilgisi açısından Kulakovskiy’den geri kalmayan İvanov- Kyunde bir teorisyen olarak ondan (Kulakovskiy) karşılaştırmamız daha yukarıda durmaktadır”⁵ ifadesini kullanmaktadır.

P. A. Oyunskiy’in Kulakovskiy’e yaklaşımında belirgin bir olumsuzluk sezilmektedir. Aynı çalışmada Kulakovskiy’in ne yazık ki destan metinlerini bile bilmediği üstü kapalı olarak dile getirilmekte ve “Yakut dilini ve halk yaratıcılığını iyi bilen Kulakovskiy Yakut oloholarında sadece ölçülü değil, aynı zamanda kurallı olarak uyaklanmış ayrı parçalarla karşılaşıldığını bilmeliydi”⁶ denilerek Kulakovskiy bilgisizlikle suçlanmaktadır.

1928 yılından başlayan karalama kampanyası çok geçmeden etkisini göstermiş. Yukarıda adını verdiğimiz A. E. Kulakovskiy’in dönem arkadaşları onunla aynı kaderi paylaşmakla kalmamış, aynı zamanda yakın tarihlerde de vefat etmişlerdir. Örneğin A. İ Sofronov 1928 yılında Solovki⁷ adasına sürgüne gönderilmiş, N. D. Neustroev ise 1929 yılında ağır bir hastalık sonucunda ölmüştür. 1926 yılında Kulakovskiy’in Moskova’da ölmesi onu bu partizanca yaklaşımı görmekten kurtarmıştır.

⁴ Bu yazı “Sotsialističeskaya Yakutiya” adlı gazetenin 17- 18 Mart tarihli sayısında yer almıştır.

⁵ P. A. Oyunskiy, *Aymnılar*, settis tom, Yakutsk, 1962, s. 122.

⁶ P. A. Oyunskiy, *age.*, s. 122.

⁷ Kuzey kutbuna yakın bir yerde bulunan ve Solevetskiy takımadası olarak da geçen adalar kümesi özellikle belirli bir dönemde dini amaçlı kullanılmış, daha sonra en büyük ada olan Solovki’deki manastır hapishane olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1943 yılında genç bir tarihçi olan Georgiy Prokopyeviç Başarin yukarıda adı geçen üç sanatçının da “Gerçekçi Yakut edebiyatının kurucuları” olarak kabul edilmesi yönündeki bir dilekçe vermiş. Dilekçeye 01 Mart 1943 tarihli cevapta “adı geçen yazarların eserlerinin büyük bir bölümünün Burjuva-milliyetçi görüşlerle dolu olduğu, eğilim olarak gerici nitelikte olup pesimizm ve çöküşü ifade ettikleri...” ileri sürülmüş. Sonuçta da “... Yakut gençliğinin Komünist eğitimi için zararlı oldukları” dile getirilmiştir⁸.

G. P. Başarin gerçeği ortaya koymada ısrarcı olmuştur. Araştırmacı 1944 yılında “Tri Yakutskih realista- prosvetitelja (iz istorii obşçestvennoy misli dorevoljucionnoy Yakutii)” (‘Devrim Öncesi Yakutistan’da Toplumsal Düşünce Tarihinden’ Üç Yakut Realisti- Aydını)⁹ adlı çalışmasını kitap olarak yayımlamıştır.

10 Aralık 1951 yılında Pravda gazetesinde S. Borisov, A. Surkov ve L. Klimoviç imzasıyla Başarin’in kitabını adadığı üç yazarın da Burjuva milliyetçisi olduğu, ayrıca yazarın kitabının ise kusurlu ve zararlı olduğu ileri sürülmüştür.

1953 yılından sona Başarin’e karşı suçlamalar artmış, “Georgiy Prokopyeviç Başarin partiden ihraç edilmiş, bilimsel kazanımlarından yoksun bırakılmış, onun öğrencileri ve takipçileri tutuklanmış”¹⁰.

Georgiy Prokopyeviç Başarin’in, başta A. E. Kulakovskiy olmak üzere diğer aydınlar karşı girişilen bu karalama kampanyasının ateşleyicisinin Parti sekreteri olan Georgiy İvanoviç Lebedev olduğunu 1996 yılında yayınlanan kitabının önsözünde belirtilmektedir¹¹.

A. E. Kulakovskiy’e yönelik olumsuz yaklaşım maalesef bunlarla sınırlı kalmamış, onun yüzüncü doğum yılı olan 1977 yılında karalama kampanyaları tekrar canlanmıştır.

Son olarak 10 Mayıs 1989 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi Yakut Bölge Bürosu 6 Şubat 1952 yılında alınan kararın “yanlış” olduğunu kabul etmiş ve uzun yıllar süren karalama kampanyaları artık sona ermiştir.

A. E. Kulakovskiy, erken ölümüyle bu acıları doğrudan yaşamak zorunda kalmamıştır. Fakat bu erken ölüm onu aynı zamanda Türkoloji tarihine geçmekten de alıkoymuştur.

Aralık 1925’de Bakü’de yapılan İlk Türkoloji Kongresine delege olarak seçilen yazar yolda hastalanmış ve 6 Haziran 1926’da Moskova’da ölmüştür.

Haziran 1992’de yazarın Danilovski mezarlığında bulunan mezarına Rusya hükümeti tarafından bir anıt yapıldığı bilinmektedir.

Yazarın 125. doğum yılı olan 2002 yılı onun doğduğu Tattin rayonunda hemşehrilerinin katılımıyla kutlanmış ve İtik Göl yakınında bir heykeli dikilmiştir.

Saha Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanı Vyacheslav Şatırov, Kulakovskiy’in 125. doğum yılı nedeniyle başkentte yaptığı konuşmasında şunları söylemiştir:

⁸ *Po leninskomu puti*, No 3, 1943, s. 40.

⁹ Bu çalışma 1944 yılında Yakutsk şehrinde yayınlanmıştır.

¹⁰ Dora Egorovna Vasilyeva, “İh ob’edinyala yakutskaya literatura... Ob uçenih G. P. Başarine i G. K. Boeskorove”, *İlin*, No 4 (45), 2005.

¹¹ “Predislovie”, G. P. Başarin, *Obşçestvenno- političeskaya obstanovka v Yakutii v 1921- 1927 gg.*, Yakutsk, Biçik, 1996, s. 318- 326.

“1900 yılında onun ‘Zaklinanie Bayanaya’ adlı şiiri Saha Türkçesinde yazılı bir sanatsal edebiyatın temeline konulmuş ilk taştır. Diğer bir deyişle, Kulakovskiy halkının sanatsal düşüncesine bir pencere açmış, onun edebi gelişmesine yeni bir yönün başlangıcını vermiştir” demekte ve yazarın yaşadığı dönemde Saha topraklarının “Tyurma bez reşetok” (Parmaklıksız Hapishane), “Strana zajivo pohoronennih” (Canlı Gömülenlerin Ülkesi) olarak tanımlandığını belirterek yazarın çok güç koşullarında yaratıcılığını sürdürdüğünü dile getirmektedir.¹²

A. E. Kulakovskiy’i daha iyi anlamak için şairin 1909 yılında kaleme aldığı “Nehrin Hediyesi” adlı şiirini analiz etmeye çalışacağız. Diğer kollarıyla birlikte yaklaşık 4 500 kilometre¹³ uzunluğundaki Lena nehri, Sibirya’nın özellikle de Saha Türklerinin yerleştiği bölgenin can damarıdır.

“Nehrin Hediyesi” A. E. Kulakovskiy’in uzun şiirleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Beş yüz on beş dizelik bu şiir, anlatımına Lena’nın irili ufaklı bütün kollarını almaktadır. Ana kol olan Lena, bütün kolları kucaklayan ve şefkatle saran bir anadır. Bu yüzden şiirin ilk dizelerinde Lena’nın anaç yaklaşımı vurgulanmaktadır:

*Üç evladıyla yola çıkan,
Dalgalı akıntıyla yayılan,
Vakurlu nehir- Lena,
Sayısız oğullarını çağırıp,
Bilinmez sayıdaki kızlarını toplayıp,
Hızlı çocuklarını birleştirip,
.....
O gururlu ve ciddi bir şekilde aktı.*

Şiir, Saha insanının inanç dünyasının ifadesini de bünyesinde barındırmaktadır. “Yaşanılan orta dünyanın” nehridir Lena. Başta Saha Türkleri olmak üzere Sibirya Türk topluluklarında insanların yaşadığı yer kabuğunun “Orta Dünya”, “Orta Yer” olarak adlandırıldığı bilinmektedir.

Lena, okyanusa Saha toprağının zenginliklerini getirir. Okyanus, Lena’nın ninesidir. Lena ona “Hanımım” diye hitap eder ve “... Beni dargın karşılayacağını düşünerek, hediyeler getirdim. Ninem hediyelerimi dikkate alır, diye hediyeler getirdim” der.

Şiir, şairin yaşadığı çağdan oldukça ileri olan bilinç düzeyini her dizesinde yansıtmaktadır. Doğanın dengesi şiirin mesajıdır. Lena ninesinden ilk anda bir sıcaklık göremeyince sözlerine şöyle devam eder:

*“- Ana toprağın tuzunu toplayıp
Senin nemini azaltıp
Büyük Sibirya’daki bütün nehir ve
Derelerin bana aktığını düşünüp
Ben seni tamamlamaya geldim.
Korkup ufaladılar,
Ağır buzlarını parçaladılar ve
Parlak, sıcak güneşin ışınları altında
Soylu ak saçlarının gümüşü soldu.
Ben sağlam buzları topladım
Senin rezervlerini onlarla tamamlamaya
Geldim.*

¹² Saha Cumhuriyeti Cumhurbaşkanıyla 22 Mart 2002’de yapılan görüşme <http://sakha.gov.ru> sitesinde yayınlanmıştır.

¹³ S. A. Tokarev, *Oçerk İstorii yakutskogo naroda*, Moskova 1940, s. 5.

Lena'nın her sözü bilgece bir özellik taşır. Şiirde akarsu ve deniz arasındaki kopmaz yaşam bağı ısrarla vurgulanır. Lena hediyeler getirmiş, ama daha önce ninesinden de hediyeler almıştır:

*Çok eskiden
Buz gibi olan sen
Tatlı su balıklarını
Bakmam ve beslemem için
Bana göndermiştin.
O zayıf ve açları
Ben besledim.
O sayıca azları
Ben çok yaptım.
Zırhlıları özgür bırakıp,
Yüzgeçlilerin üzerine titreyip,
Omurgalıları çoğaltıp,
Yumurtlayanları
Sessiz kıyılarda uyutup,*

Şiirin daha sonraki bölümü Saha halkının nehirlerine verdiği ad ve sıfatlarla sıralanır. Şiir, bir akarsu ansiklopedisine dönüşmüştür. Her nehrin adı dışında kişiliğini oluşturan özellikleri de vardır: İyi huylu nehir Vilyuy; İlk kızım, daha doğrusu öz ablam, Şanlı Aklan Hanım; Güçlü, dalgalı Tompo-Hanım; Çınlayan akıntısıyla, Soğuk nefesiyle, Oynak, Tıra- Hanım; Taş böğürleri, Kayalık kıyılarıyla, Vahşi, Handıga Hanım; Ormanlık dağları, Sayısız geyikleriyle, Güzel, Tandıga- Hanım; Ağır iskeleleri, Çeşitli halklarıyla, (Yakut, Rus, Tunguz), En iyisi, Mayıda- Hanım; Ürkek kuşları,, Suyu dalan ördekleriyle, Aceleci balıklarıyla, Çiçekli, Uyuuda- Hanım; Sedir ağaçları, Avcıları aldatan taygasıyla, Silçila- Hanım; Avcıların aklını alan, Büyüleyici, Uçur- Hanım; Ağır akıntısı, Bol havası, Geniş ovalarıyla, Kıyılarındaki halkıyla, Besleyici, Amgu- Hanım; Kız kardeşim Aldan Hotun'un, Küçük kızı Tatta- Hotun.

Tattoo- Horun'un özellikleri anlatılırken karşımıza birden mitolojik bir tablo belirir:

*Beyaz şaman kadının yardımıyla,
İki ayaklıların yararına,
İyi ruhları anmak için
Kurban yağını ateşe döktüler.
Korkunç şamanın yardımıyla,
İki ayaklıların yararına,
Kötü ruhları anmak için
Kurban salaması kurdular.
Çiğ eti ateşe atıp
Kötü ruhları memnun ettiler.
Hayvanların kanını delikli kaplara döküp
Kötü ruhları sakinleştirdiler.
Toprağın koruyucuları
Ve beyaz ilahları
Merhamete getirdiler.
Zor yollar,
Taş dağlar,
Uyuklayan ormanlar,
Azgın nehirler,
Büyük denizler adına
Kurban bile verdiler.*

Okyanus, Lena kadar sevgi dolu değildir, şüpheyile yaklaşır Lena'nın getirdiklerine:

*Ne bunlar?!
Ne bu saçmalık?!
Bu şölenlerden,
Şaman duaları ve aptalca eğlencelerden
Benim karım ne?*

Gerçekte Lena sadece hediye değil, kötü haberler de getirmiştir ninesine. İnsanın değer verdiği, uğruna kan döktüğü altın doğada sadece bir nesnedir. Vitim'den doğan Bodaybo nehir kolu zayıf ve hastalıklı olmasından dolayı altınla süslenmiştir:

*Onun çevresindeki kayaları
Altınla süsledik,
Onun dibine
Bol altın yaydık,
Onun yatağının kenarlarını
Parlak altınla kapladık,
Kimse bunların farkına varmasın diye
Onu kayalık dağlarla çevreledik,
Kimse bunlara ulaşmasın diye
Onu gür ormanlarla gizledik,
Onun ayı ve kurtlarını,
Vahşi hayvanlarını gözettilik.
Biz ona hasta diye
Özen gösterdik,
Biz onu altınlı diye sakladık.*

Bütün bunlar insanoğlunun, şairin deyimiyle “iki ayaklıların” aç gözlülüğüne engel olmamıştır. Saha inanç sistemine göre orta dünya “iki ayaklıların” dünyasıdır. Onlar kuşlar gibi uçamaz, diğer hayvanlar gibi dört ayak üzerinde hareket edemezler, bu yönleriyle de zavallıdırlar. İnsanın zavallı olduğu inancı Sahalar arasında çok yaygındır. Zavallı olan insanoğlunun kaderinden de ilahlar sorumludur, fakat onun aç gözlülüğü bazen yıkıcı boyutlara ulaşmaktadır. Şair bu aç gözlülüğü şiirinde şu dizelerde dile getirmektedir:

*Fakat ne oldu?
Her şeyi merak eden insan
Beyaz, düz yüzü,
Akıllı, tatlı konuşması,
Hafif ayakları,
Kıvrımlı beyniyle
Hazinemizi keşfetti.
Engin Sibirya'nın
Cesur yiğitleri geldi,
Uçsuz bucaksız Rusya'nın
Yorulma bilmez piyadeleri geldi,
Büyük şehirlerin
Açıkgöz insanları geldi,
Pek çok devletin
İktidarlı yöneticileri geldi,
Pek çok krallığın
Müfrezeleri ve alayları geldi,
Küçük Bodaybo'nun
Küçük yatağını*

İstedikleri yöne çevirdiler,
Küçük Bodaybo'nun
Şırıltılı akıntısını
İstedikleri gibi değiştirdiler.
Koruyucu
Sık ormanlarını
Kar kümesi gibi
Beyaz yongalara çevirdiler.
Devasa ormanları
Kömüre dönüştürüp
Toprağa kül gibi serptiler.
Ateş ve suyun gücüyle
Büyük kayaları ufaladılar.
Büyük taşları
Dinamitlerle un ufak ettiler.
Cehennem kapıları gibi
Maden ocakları ağızlarını açtı.
Demir yolu gürledi,
Ağır lokomotifler ıslık çaldı,
Çelik aletler takırdamaya başladı.
Sivri kürekler,
Sondaj makineler gıcırdadı,
Toprak yıkama makineleri gürüldedi,
Elektrik lambaları
Yanıp sönmeye başladı...
Altın kayaları
Keskilerle kazdılar,
Değerli toprakları
Küreklerle attılar,
Altın kumu
Avuç avuç serptiler.
Altınla sersemlediler,
Paraya olan açlıkları kudurdu.

Bilindiği gibi, 1600'lü yılların ortalarında bölgeye Çarlığın askeri müfrezeleri gelmiş, bölge bir kürk cenneti olarak görülmeye başlanmıştır. Fakat 1800'lü yıllarda pek çok yerde altın madeninin bulunması, bölgeye Rusya'dan büyük ölçekli bir göçün başlamasına neden olmuştur. Şehirler büyümüş, yeni yerleşim bölgeleri oluşmuş, hızlı ve dengesiz göç bölgenin kültür yapısında da hızlı ve çarpık değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Kültürel değişim dışında bölgenin coğrafi özellikleri de insafsızca sömürüye uğramıştır. İnsanların ruh halindeki değişim de şiirde yansımaları bulmuştur:

Sanki ilk insanlarmış gibi
Sıcak bir coşkuyla yabancıleştiler.
Gerçeği, iyilikleri unuttular.
Kim fazla alırsa
O doğruydı.
Cinayetlere ve suçlara katıldılar.
Fakir Lena'da bak ne oldu!

Belki de bu yüzden bu yıllarda Lena değerleri, yıllar içinde oluşturduğu zenginlikleri insanların eline geçmesin diye ninesine getirmiştir:

*Suçlar arttığı için
Barışcıl kabileler kötülerini tuttuğu için
Ben bu altının çoğunu aldım,
Bahar sularıyla yıkadım,
Sonbahar sularıyla çökelttim,
Altın dolu suları
Sana getirmeye karar verdim.*

İşte burada ilk defa okyanus nine, kızıyla bir anne şefkatiyle içten konuşmaya başlar. Bu içten konuşma görünürde sert ve uyarıcı niteliktedir aynı zamanda:

*Korkunç gözlerini kızına çevirdi,
Buz gibi ağır
Sözlerle konuşmaya başladı:
“-Görüyor musun aklarımı?
Dünya yaratıldığından beri
Parlak beyaz güneşe
Ve değersiz iki ayaklılara
Karşı savaşmak için verdiğim
Yemini tutuyorum.
Bu yeminle bilindim,
Bu yeminle ünlendim.
Sen ise zavallı insanları koruyor,
Umutsuz ulusları gözetiyor,
Ezilmiş halklara acıyor,
Dayanaksız kayıkçılara üzülüyorsun.
Bu saçmalıklarla bana ise
Daha az su veriyorsun.
Şeytan kız,
Suyun uyuz akıntısı...
Eğer gerçekten sen
Ninene hediyeler vermek,
Benim kırağı yağmış buzlu boğazımı serinletmek,
Buz tutmuş, bayat ciğerimi yumuşatmak,
Buzlu, donmuş yüreğimi hafifletmek isteseydin
O zaman
Hayatında mutluluğu bilseydin,
Besili, tatlı,
Büyük ve küçük iktidarlı olsaydın,
Kendi yatağını aşır
Bana akardın.*

Bu dizelerin sonunda İnsanoğlunun aç gözlülüğüne bütün nefretini kusar okyanus nine:

*Acımasız soğuğu
Ben size gönderiyorum.
.....
Bütün karlar savrulmaya başlar.
Acımasız kışın büyük boğasının
Bütün Sibiry'a da böğürtüsü duyulur.
Her avluya saldırır,
Ona açlık ve veba eşlik eder.
Şikayetler artar,
.....*

Bu acımasız sömürünün ve bu sömürüye karşı doğanın acımasız, yıkıcı yaklaşımının “Çağ bitinceye dek” sürecini bildirir Okyanus nine.

A. E. Kulakovskiy’in bu şiirinin Lena’nın Okyanusla konuşması üzerine kurulduğu düşünülebilir. Gerçekte konuşan Çarlık Rusya’sı tarafından yağmalanan ülkenin sesidir.

Aleksey Eliseeviç Kulakovskiy’in Çarlık Rusya’sının ülke kaynaklarını insafsızca kullanımına, sömürüsüne karşı çıkışı “Nehrin Hediyesi” şiirini ölümsüz kılmıştır. Günümüzde de yağmalanan doğanın sesi ve söylediklerinin değişmediğini düşünmek gerekir. A. E. Kulakovskiy’in yüz yıl önceki sözleri hala değerini korumaktadır.

A. E. Kulakovskiy’in ülkesinin, insanının şairidir. Belirli bir dönem siyasetinin şairi değildir o. Belki de bu yüzden suçlamalar ve daha sonra bu suçlamaların kaldırılıp özür dinlemesine neden olan da onun günlük politikaların üzerinde duruşudur. Zamanın kölesi olmayan şair, yazar ve bilim adamlarının seçkin örneği A. E. Kulakovskiy, Saha halkının günümüze taşıdığı değerlerden sadece biridir.